

utifrån Arnstads horisont är det spegelvända jämfört med totalitarismen: *Sonderweg*-perspektivet ses som moraliskt problematiskt för att det är för exklusivt, totalitarismperspektivet för att det är för inklusivt.

Detta är inte alldeles logiskt stringent. Att döma ut inflytelserika forskningsperspektiv för att de ses som moraliskt anstötliga, och ge dem en summarisk eller skev återgivning är inte förenligt med standardverkets översiktliga ambitioner. Boken bör i stället läsas utifrån sitt antifascistiska credo. Denna grundhållning är lätt att dela. Men det vetenskapliga standardverket ligger en bit bort.

Lunds universitet

JOHAN STENFELDT

Bibi Jonsson, *Bruna Pennor: Nazistiska motiv i svenska kvinnors litteratur* (Stockholm: Carlsson Bokförlag 2012). 451 s.

Det nationalsocialistiska Tysklands näst mäktigaste man Hermann Göring ska ha yttrat att hans svägerska, den svenska författarinnan Fanny von Wilamowitz-Moellendorff, var "lite väl nazistisk" för att falla honom i smaken. Bredvid litterära reseberättelser som hyllade den nazistiska regimen skrev hon en starkt nazistiskt färgad biografi om sin syster Carin Göring, en bok som blev en bästsäljare i Tyskland. Endast *Mein Kampf* sålde bättre. Annie Åkerhielm, hängiven nazistsympatisör och produktiv författare, hävdade i en nekrolog efter Hitlers självmord att han var den största människan i världshistorien efter Jesus. Sigrid Gillner, författare och tidigare socialdemokratisk riksdagsledamot, tog i sina romaner tydlig ställning för nazismen. Det är kvinnor som dessa, och deras texter, som är i fokus i litteraturvetaren Bibi Jonssons studie, där tolv svenska författarinnor med nazistisk anknytning studeras.

Ett grundläggande drag inom nazismen är männens överordnade ställning. Männen dominerade således den nazistiska rörelsen; de utgjorde ideal och norm och kvinnorna ansågs representera ett tidigare utvecklingshistoriskt skede än männen. Kvinnor särbehandlades också i det nazistiska samhället på ett liknande vis som judar, med exempelvis yrkesförbud inom vissa yrken och begränsade universitetsplatser. Kvinnans hjärta skulle enkom klappa för hem och familj, och för att föda många barn. Den politiskt engagerade kvinnan var därmed en paradox. Jonsson utgår från denna paradox och vill bland annat söka en förklaring till hur det kunde komma sig att politiskt aktiva och skrivande kvinnor attraherades av en så uppenbart misogyn rörelse. Källmaterialet är tacksamt ur denna synvinkel: det är fasci-

nerande att följa hur engagerade, retoriskt skickliga och mycket produktiva kvinnor slogs för en ideologi som ville föra tillbaka kvinnorna till hemmen.

Men Jonssons övergripande fråga är textanalytisk. Hon vill undersöka hur – såvida den alls gjorde det – den nazistiska ideologin kom till uttryck och gestaltades i dessa kvinnliga författares texter, för att kunna belägga att det fanns en kvinnlig nazistisk litteratur i Sverige på 1930-talet. Jonsson intresserar sig inte för texternas eventuella estetiska kvalitéer, utan använder dem som idéhistoriska källor och undersöker litterära motiv med nazistisk tendens. Men Jonsson gör mycket mer än det. Hon menar själv att undersökningen har två delar: en ”allmänt historiskt deskriptiv” del, där hon kartlägger kvinnornas engagemang i den svenska nazistiska rörelsen, och en ”specifikt textanalytisk” del, där litterära motiv analyseras. Men frågorna, liksom slutsatserna, riktar sig till den senare delen, samtidigt som studien är väldigt framtung och mycket plats ges till den historiska kartläggningen. Det är synd.

Inte för att aktiva svenska kvinnliga nazister hittills fått för mycket plats i historieskrivningen – tvärtom. Men denna kartläggning motiveras illa utifrån studiens syfte. Fokus i den första delen är inte heller bara på de kvinnliga författarna; i stället sker utvecklingar åt flera håll med avsnitt om allt från nazistisk film till nazismen i folkhemmet. Det blir något rörigt och allt för vittfamnande. Förmodligen hade denna del av Jonssons studie vunnit på om hon i högre grad hade kunnat ta spjörn mot tidigare historisk forskning om svensk nazism med en liknande syntetiserande ambition. En mer koncentrerad kartläggning av kvinnornas engagemang hade då kunnat motiveras utifrån brister i tidigare forskning och problemformuleringen, som nu saknas för den deskriptiva delen, hade då kunnat kopplas till syftet med författarnas texter, som Jonsson menar var propagandistiskt.

Följden blir dessvärre att studiens uttalade huvudfokus – de litterära motiven – inte får den uppmärksamhet och fördjupning de förtjänar. Därtill bidrar textanalysens disposition till onödigt förvirring: den presenteras dels tematiskt, dels efter några utvalda författarskap och många av titlarna återkommer på flera ställen. Jonsson berör som hastigast Walter Benjamins syn på fascism som ”estetiserad politik” och tar detta som stöd för sin metod att utforska nazismen genom gestaltningar i estetisk litterär form (s. 117). Det hade varit intressant om hon gett detta synsätt större tyngd i frågeställning och analys och därmed ägnat mer plats åt form och innehåll, samt till att förklara skönlitteraturens funktion i den nazistiska kampen. Varför valde dessa kvinnor även skönlitteraturen som medium, bredvid pamfletter och debattartiklar?

Det är svårt att definiera vad som är specifikt nazistiska värden – och därmed motiv, vid sidan av de rent övertydliga rasistiska och antisemitiska

gestaltningar det visas prov på (några av de värre dessutom i barnlitteratur med kvalitetsmärke!). Men Jonsson gör goda ansatser att ringa in dessa. Hennes studie visar på ett viktigt forskningsområde om en svensk nazistisk skönlitteratur, och inte minst på att kvinnorna var mycket mer aktiva i den nazistiska rörelsen än vad som tidigare uppmärksammats. Studien visar också på potentialen för skönlitteratur som historisk källa, och möjligheterna för närmare samarbeten mellan litteraturvetare och historiker.

Så varför drogs dessa drivna kvinnor till en så misogyn rörelse? Jonsson för fram en rad, delvis motsägelsefulla, teorier. Frågan får nog sägas tåla ytterligare forskning.

Göteborgs universitet

ANN-SOFIE ANDERSSON

Maria Wölner-Hanssen, *Magda Goebbels: En biografi* (Möklinta: Gidlunds förlag 2013). 264 s.

Mitt i den till synes oändliga floden av litteratur om Nazityskland och dess ledande potentater finns det en kategori som har behandlats relativt sparsamt, nämligen de ledande nazisternas familjer i allmänhet och deras hustrur i synnerhet, möjligtvis med undantag av Eva Braun. Förvisso finns det litteratur om dem, men det förändrar inte faktum; hustrurna till män som Himmler, Göring, Bormann får sällan mera än ett kort omnämnande och kanske en schablonartad karakteristik. De tillerkänns sällan någon djupare egen betydelse, varken av politisk eller av annan natur. Visserligen var kvinnans roll i Nazityskland rent ideologiskt i hemmet och utanför det offentliga livet, men det innebär ju inte att verkligheten alltid var beskaffad så.

De kvinnor som befann sig i maktens absoluta närhet saknade förvisso ofta all möjlighet till reellt politiskt inflytande, men idag vet vi ganska mycket om såväl strukturer som de enskilda människorna inom parti- och statsapparaten eller inom de olika väpnade organen. I det perspektivet tycker jag man ska se värdet av studier även av de ledande nazisternas familjeförhållanden. Vilka relationer levde de i? Hur påverkades deras verksamhet av den privata sfären och i vilken grad kunde deras hustrur skapa sig en egen tillvaro utanför hemmet? Frågorna är många och det är inte alltid svaren är intressanta, men de bidrar ändå till en djupare förståelse för både individuella och strukturella förhållanden i nazitoppen.

Det är mot denna bakgrund man ska se Maria Wölner-Hanssens bok om Magda Goebbels, hustru till propagandaministern Joseph Goebbels. Författaren har lockats av gåtorna kring människan Magda Goebbels, varför hon